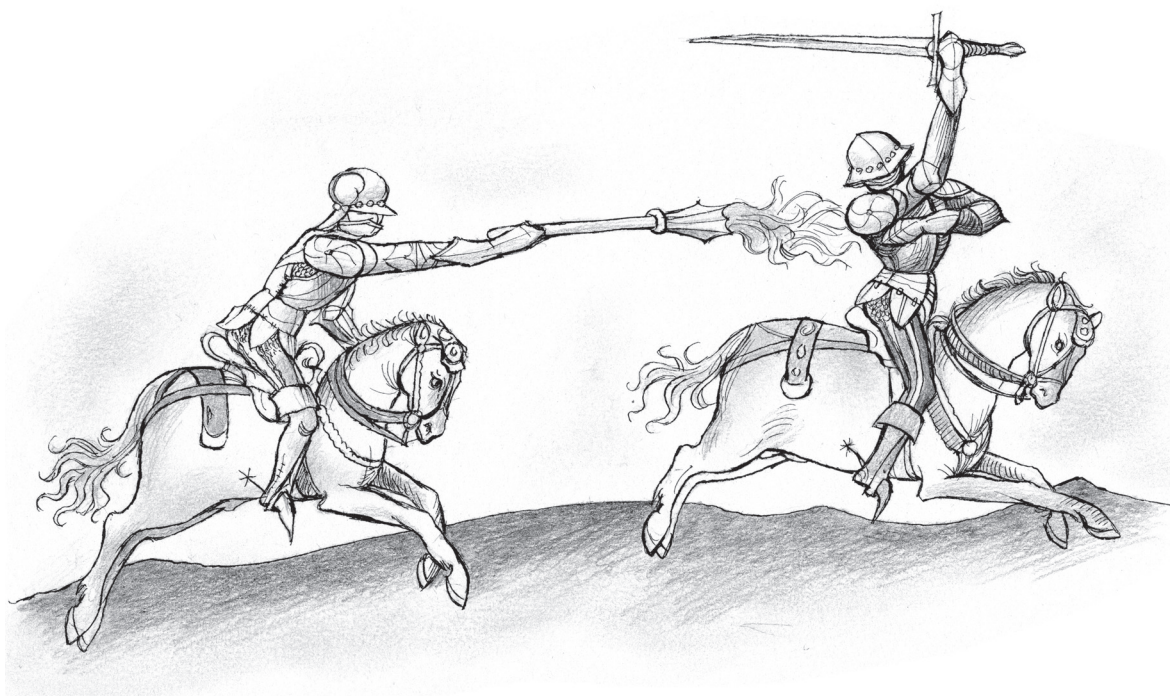

ČERTŮV DAR – ÚVOD AUTORA

Snad jen čert ví, jak to s vynálezem střelného prachu vlastně bylo! Kdo jiný však mohl být kmotrem takového objevu než tento zplozenec pekla? Co na tom, že podle starých letopisů byl střelný prach vynalezen už v dávném starověku v Číně, Indii nebo jiné zemi Dálného východu? Vždyť i tamní národy mají své čerty a ďábly! Proč by tedy některý z nich z pouhé kratochvíle – nebo z pekelného záměru? – nenašeptal jakémusi přemoudrému mandarínovi, knězi či lékaři, aby dal dohromady to a to v dobré víře, že dělá něco užitečného?

Nebo už tehdy dumal někdo nad vynálezem síly, která by vybuchovala, hřměla, plivala oheň, trhala a zabíjela? I to je možné, soudíme-li podle dalšího vývoje lidstva až po naše časy.

Zkrátka a dobře – staré letopisy vyprávějí o „střelách burácejícího ohně“, o „kopí nezkroutného ohně“ a jiných zbraních, jejichž podstatou byla náplň černého prachu. Vlastní střelu měla tvořit bambusová objímka, k níž byl upevněn bambusový ocas, a to všechno se vystřelovalo lukem. Předtím ovšem bylo třeba zapálit vznětovou náplň, která zažehla prachovou náplň v bambusové objímce. Za letu navíc hnala střelu síla, která dodnes pohání obyčejné raketové motory. Bambusová střela létala velkou rychlostí, zanechávala za sebou stopu ohně a dýmu, což zejména v noci mohlo velmi působit na protivníka. Není pochyby, že občas střela za letu nebo při dopadu explodovala, ať už náhodou, nebo záměrně – a bylo o efekt víc!

Tohle prý si brzy uvědomili Mongolové, a tak za nočních útoků posílali na své nepřátele „dračí muže“. Šlo o prajednoduchý, ale v dávných dobách velmi působivý trik. Dračí muži byli jezdcí na koních s kopími, na nichž byli upevněni raketoví dráčci, létající hadi a jiné příšerky. Když těmto atrápám sršel za jízdy z hlav oheň, táhl se dým a k tomu se ozýval sykot hořící náplně, poděsili se tehdy nejen Asiaté, ale později i Evropané, když se konečně s těmito „legráckami“ seznámili v nějaké nepříjemné bojové situaci.

Měli bychom tedy konstatovat, že první příběhy začal prapředek střelného prachu psát na Dálném východě. A to už před hezkými pár stoletími! Že by se křesťanský čert tolik opozdil?

Spíše ano než ne. Svět je sice pořád stejně veliký, ale vzdálenosti se zkracují. Klikneš ovladačem televizoru nebo počítače, a nejen vidíš, ale i slyšíš, co se děje na druhém konci zeměkoule. I dnes se často stává, že jedna a táž věc bývá současně objevena na několika místech. A nejinak tomu bylo i v pradávných dobách, jen se to tak rychle nezjistilo.

Snad střelný prach opravdu přinesli do Evropy Mongolové, snad ho spolu s Číňany takřka současně vynalezli Indové. Možná z Východu prach do Evropy přinesli Maurové přes Španělsko, nebo se s ním seznámili Řekové v Cařihradu. Skutečností je, že ve Španělsku a Řecku byl prach znám dříve než ve střední a severní Evropě. A tak někdy na rozhraní 13. a 14. století byl střelný prach znovu vynalezen! Třeba jen tak náhodou nebo proto, že putující obchodníci i potulní lidé přinesli z jihu pověsti o černém prachu, který prudce hoří, bouchá, trhá a zapaluje. A po vyslechnutí takové zprávy mohl některý z panovníků či vladařů zavolat své alchymisty, aby jim řekl:

„Tenhle prach chci mít stůj co stůj! Ať to stojí, co to stojí! Od čeho vás platím, ochmelkové! Žádný kámen mudrců, žádný lektvar věčného mládí, žádné přeměňování olova na zlato! Zlato je u sousedního vladaře! Když budu mít něco, čím ho porazím a rozkotám zdi jeho hradu, budu mít zlato i bez vašich triků! A hněte sebou, nebo budete o hlavu kratší! Domluvil jsem!“

Kdyby navíc takový putující kupec měl trochu onoho vzácného prachu u sebe, pak by mu vladař jistě za tajemství bohatě zaplatil. Ale třeba je opravdu neznal, proto se muselo vynalézat znovu to, co už bylo vynalezeno.

Alchymisté tedy kutali, bádali, míchali, třeli – až se někomu povedlo dát dohromady ony tři důležité složky: ledek, síru a dřevěné uhlí, navíc v patřičném poměru i kvalitě. A protože jde o suroviny, jež bezesporu bude třeba pro dokonalé smísení nejdříve v mozdíři rozmělnit – *buch, buch, bum...!*

ČERNÝ PRACH JE ZNOVU VYNALEZEN!

Moždír byl přikryt, aby směs při rozměňování nevylétala, uvnitř křísla jiskra, směs bouchla, víko odletělo, alchymista byl výbuchem i leknutím povalen. Kulí oči, žasne, křížuje se – páchne to a čadí, šlehá z toho plamen. *Tfuj, čerte!* Alchymista,

snad opravdu mnich, se s bázní ohlíží: *Jistě tady někde satan stojí s pergamenem a brkem v ruce, abych se mu upsal! Pane na nebesích, smiluj se nad nehodným...!*

Kdepak, čert sice mohl františkánovi Bertholdu Schwarzovi z Freiburgu napomoci, ale o duši si mu řekl až později – i bez úpisu. Mnich Schwarz – jaká to hra osudu, vždyť to česky znamená černý! – je totiž jedním z oněch legendárních evropských vynálezců černého prachu. Podle legendy prý však byl později sťat na rozkaz krále Václava. Peklo tedy dostalo svůj díl.

V jednom se však evropský prach od svého východního druhu lišil: neměl takovou trhavost a hořel pomaleji! To však umožňovalo, aby stejnoměrněji překonával odpor střely v hlavni, když byl konečně ke střelbě použit. Naštěstí tou dobou se začínají rozvíjet města a v nich se dařilo řemeslům; ve výrobě zkrátka nastává potřebný technický rozvoj. Je také mnoho zručných řemeslníků, kteří se zabývají výrobou chladných zbraní – mečů, tesáků, kopí, seker, dýk, sudlic, palcátů... Vyznají se ve výrobě plátové zbroje i přileb a štítů. A od toho všeho není daleko k výrobě prvních, byť nejprimitivnějších palných zbraní. Dochází k tomu jistě nejpozději v první polovině 14. století, kdy se někde, nebo spíše takřka současně na několika

místech podaří zhotovit – litím nebo ková-
ním – něco, co bychom dnes asi pojmeno-
vali jako kus uzavřené rourky s držákem.
Do rourky se nasypal prach, upěchoval,
navrch se vložila kulka, kamenná, olově-
ná, mosazná nebo i železná. K odpálení
sloužila dírka u nábojové komory, do kte-
ré se nasypalo trochu prachu. Ten se pak
rozzhaveným želízkem zapálil a plamen
prošlehl dovnitř. *Bum!* – někam to letělo,
něco to třeba i zasáhlo, střela mohla i za-
bít! První povedený výstřel!

Čert ví – vidíte, zase jsme u toho pe-
kelníka – jak lidé přišli na to, že se prach
dá využít ke střelbě a jak má vypadat
palná zbraň! Třeba opravdu šlo o náho-
du podobnou té z legendy o františká-
nu Schwarzovi – prach prý mu vybuchl
v nádobce s víkem! Berme však jako sku-
tečnost, že tehdy se zrodily první palné
zbraně a **střelný prach začal psát své
první příběhy.**

Odborníci s politováním prohlašu-
jí, že těch původních prvních palných
zbraní se do našich časů zachovalo vel-
mi málo. Leccos zmizelo na válečných
polích, jinde si zahlodala rez, mnohé
kusy byly později rozlity na nové a do-
konalejší zbraně. K nejstarším ručnicím
u nás patří primitivní zbraň z České
Třebové; pochází ze třetí čtvrtiny 14. sto-

letí. Je tu i bronzová hlaveň ze zámku
Poběžovice nebo hákovnice ze sbírek
Národního muzea, zbraně plzeňské
a znojenské i tábořská píšťala jsou také
z oněch dávných dob.

Říká se, že dostřel palných zbraní
všech typů i jejich přesnost byly na svou
dobu udivující. A neprávem prý bývají
podceňovány. Opravme si tedy mylný
názor, pokud jsme ho měli; vždyť v tom,
co obvykle o ručních palných zbraních
víme, bude jistojistě daleko více bílých
míst. Je u nás mnoho sbírek v muzeích,
na hradech i zámcích, kde k nejobdivo-
vanějším a nejzajímavějším exponátům
patří právě zbraně. Kolikrát jsem stál
před vitrínami a stojany, díval se, toužil –
především jako kluk – právě v rodné
Plzni u podnes proslavené sbírky zbraní.
A později i přemýšlel: K čemu asi lidem
byly všechny ty zbraně? K lovu a boji,
jistě. První – pro zachování, druhé – pro
zničení a zahubení. Jaký to rozpor!

A pak zase stojíš někde v muzeu a pře-
mýšlíš nad vojenskými puškami: kolik
lidí jejich střely zranily a zabily? Lovecké
zbraně naopak lákají bohatým zdobením.
Třeba si je někdo dal udělat jen proto, že
miloval krásu práce řemeslníka, a třeba ze
zbraně ani jednou nevystřelil. Jsi nadšen
překrásnými pistolemi – a lístek oznamu-

je, že jsou to zbraně soubojové. Stáli někdy proti sobě dva muži a hleděli na sebe přes ústí těchto dvou uměleckých zbraní? Stiskli spouště a vystřelili? Kdoví...

A najednou jsou tu neobvyklé pušky, pistole, revolvery, mají nezvyklý mechanismus, tvar uspořádání. Jsou i kombinované s čepelemi, šavlemi, tesáky, sekera-mi... A na cedulce je napsáno jen docela málo, že jde o zbraně kombinované, skryté či zákeřné. Až je ti líto, že tu není nikdo, kdo by ti podal vysvětlení. Protože ve světě ručních palných zbraní – tak jako mezi všemi výtvary techniky – se za dlouhá léta vyskytlo mnoho zajímavých originálních a překvapujících konstrukcí, nápadů, jež se někdy uplatnily až po dlouhé době, protože přišly předčasně.

Proto jsem kdysi začal psát povídky i komiksy o historických palných zbraních, abych vám je přiblížil a představil v možných příbězích, kde sehrály svoji významnou roli. Psal jsem tedy nejen o těch prvních, ale zejména o málo známých zbraních kombinovaných a neobvyklých, které leckdy předběhly dobu a jejichž konstrukce se třeba v dokonalejší formě uplatnily až v pozdější době.

Až si někdy prohlédnete nějakou sbírku palných zbraní, budete už třeba vědět, k čemu ten či onen kus byl určen a jak byl asi použit. Jindy nějakou zajímavou zbraň zahlédnete ve filmu nebo v televizi a potěší vás, že o ní něco víte a znáte její *příběh psaný střelným prachem*.

Vlastislav Toman

PŘEHLED VYDÁNÍ

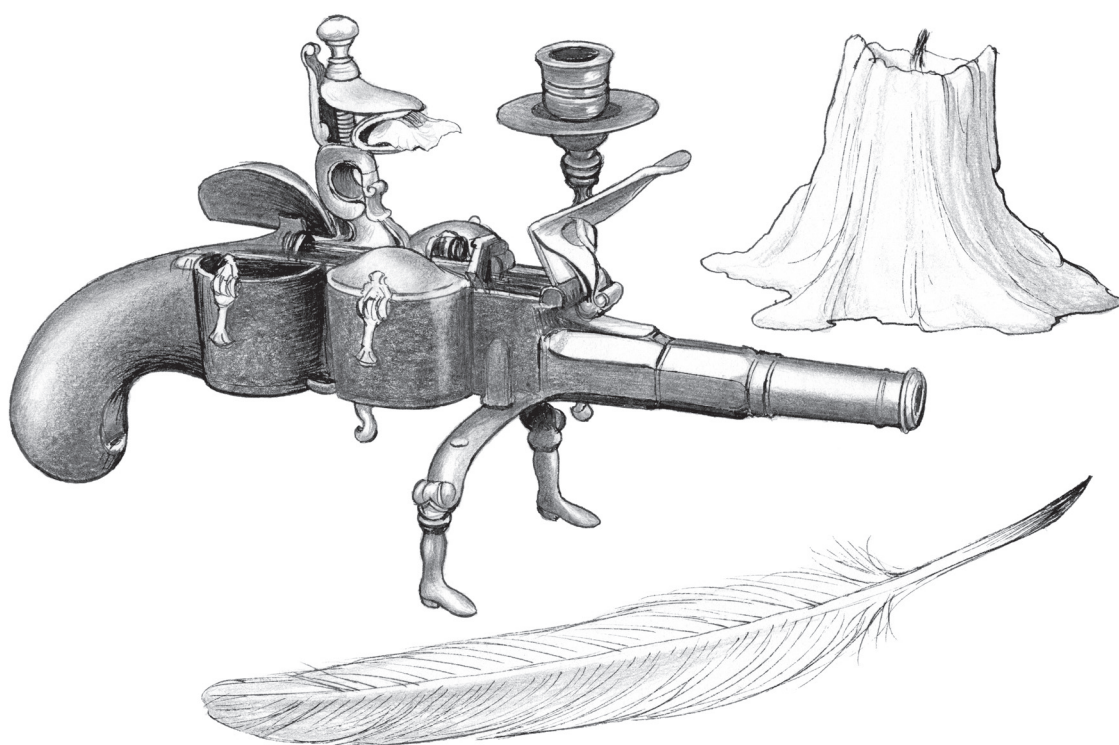
KNIHY:

- 1988** **Příběhy psané střelným prachem** (I. výbor povídek publikovaných v časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců v letech 1973–1988), Západočeské nakladatelství, Plzeň
- 1990** **Pán vlků** (dobrodružný příběh), nakladatelství Agenpress, edice Víkendy, České Budějovice*
- 1991** **Korzár Poctivec** (dobrodružný příběh), Nakladatelství Jihočeských tiskáren, edice Víkendy, České Budějovice*
- 2000** **Dlouhý oheň smrti** (II. výbor povídek publikovaných v časopisu ABC v letech 1990–1999), Nakladatelství Ostrov, Praha*

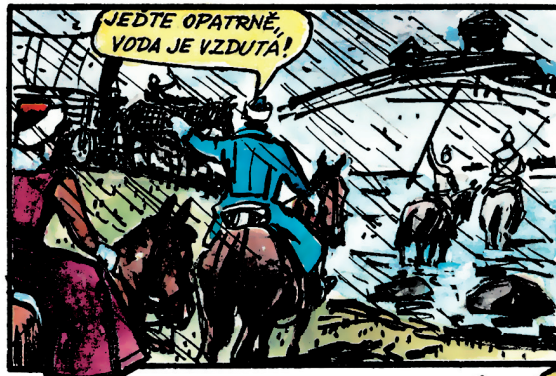
* pod pseudonymem Patrick Coachman

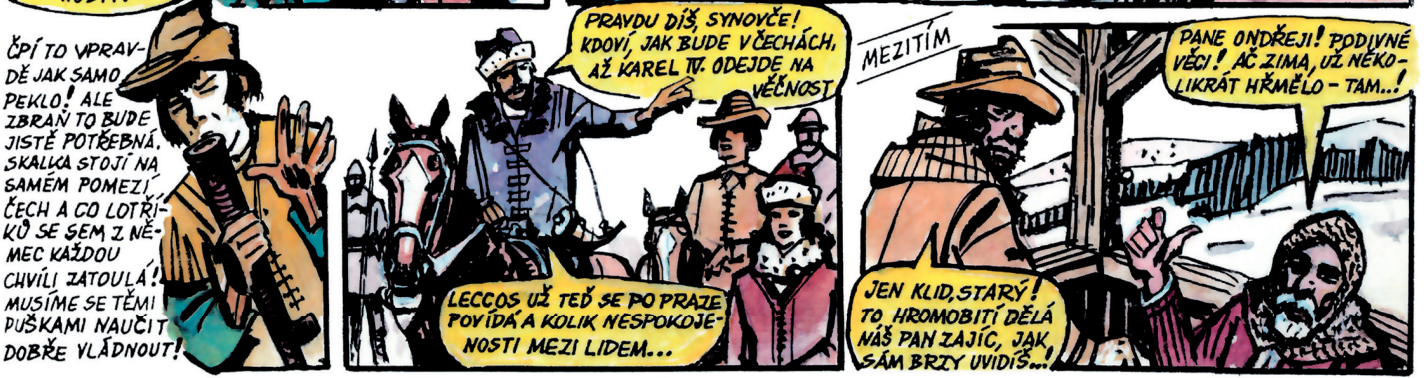
KOMIKSY:

- 1977/79 Příběhy psané střelným prachem I.** (vyšlo v časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců) – 48 stran, kreslil Miloš Novák
- 1984/85 Příběhy psané střelným prachem II.** (vyšlo v časopisu ABC) – 24 stran, kreslil Milan Víšek
- 1985/86 Pán vlků** (vyšlo v časopisu ABC) – 24 stran, kreslil Milan Víšek
- 1989/90 Kapitán Karibského moře** (vyšlo v časopisu ABC) – 26 stran, kreslil Luboš Hlavsa
- 2012/13 Pirátova dcera** (vyšlo v časopisu ABC) – 28 stran, kreslil Jiří Petráček

BUDEME VÁM VYPRÁVĚT PŘÍBĚHY MÁLO ZNÁMÝCH NEBO ZAJÍMAVÝCH PALNÝCH ZBRANÍ MINULÝCH VĚKŮ. PRVNÍ Z NICH ZAČÍNÁ V ČECHÁCH NA SKLONKU VLÁDY KARLA IV., OTCE VLASTI. VLÁDL V LETECH 1346 AŽ 1378. PRAHA SE STALA MOHUTNÝM STŘEDOVĚKÝM VELKOMĚSTEM. NOVÉ MĚSTO PRAŽSKÉ, ZALOŽENÉ ROKU 1348, BYLO STŘEDISKEM ŘEMESLNÍKŮ A PODOBNĚ TOMU BYLO I V JINÝCH MĚSTECH. Z TOHO MOHLA TĚŽIT I ČESKÁ ZBROJÍŘSKÁ VÝROBA, KTERÁ BEZESPORU ZVLÁDLA I PALNÉ ZBRANĚ.

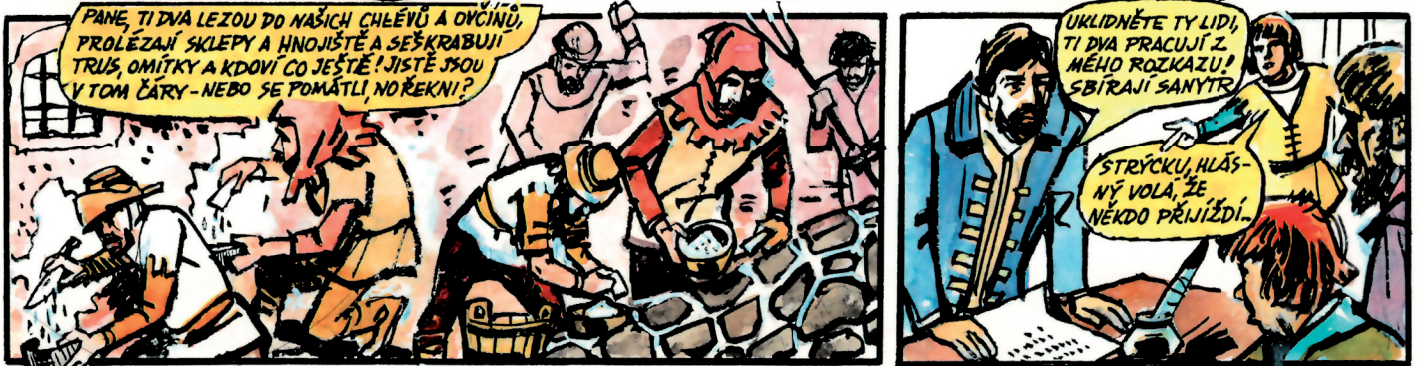

OBAVY PANA MATĚJE ZAJÍCE, ZEMANA ZE SKALKY, NEBYLY PLANÉ. DOBA VLÁDY KARLA IV. JE SICE DOBOU ROZKVĚTU, AVŠAK SOUČASNĚ I PŘEDZVĚSTÍ KRIZE. OD POLOVINY 14. STOLETÍ PROPUKÁJÍ VE MĚSTECH I NA VENKOVĚ BOUŘE NESPOKOJENOSTI S PANOVÁNÍM CÍRKVE A JEJÍ NARŮSTAJÍCÍ MOCÍ. TA PŘINÁŠÍ I VYKORISŤOVÁNÍ VENKOVSKÉHO A MĚSTSKÉHO ŘEMESLNÉHO LIDU, NA KTERÉM SE PODÍLEJÍ BOHATÍ MĚŠŤANÉ. JE JASNÉ, ŽE DO TEHDEJŠÍCH VÁLČNÝCH STŘETŮ ZASÁHNOU I PALNÉ ZBRANĚ.

NA POČĀTKU VÝVOJE RUČNÍCH PALNÝCH ZBRANÍ ZŘEJMĚ STĀLA DROBNĀ PUŠKA, Z NÍŽ SE ČASEM ODVODILY DVA ZĀKLADNÍ TYPY: JEDEN S KRĀTKOU HLAVNÍ SE ŠÍROKÝM VÝVRTEM A NĀBOJNÍ KOMOROU UŽŠÍ NEŽ VÝVRT HLAVNĚ, DRUHÝ MĀ NAOPAK DLOUHOU HLAVEŇ S MALÝM VÝVRTEM A STVOLEM MÍSTO PAŽBY. TO JE VELMI ROZŠÍŘENĀ HUSITSKĀ ZBRĀŇ - PÍŠTALA. JEZDECKOU ZBRĀNÍ JE NAOPAK KRĀTKĀ PALNĀ ZBRĀŇ SE ŽELEZNÝM STVOLEM, KTERÝ SI STRĚLEC OPÍRAL O PRSA, T.ZV. PETRONEL (Z FRANCOUZSKĚHO POITRINAL = PRSA).

NÁSLEDNÍKEM KARLA IV. SE STAL VÁCLAV IV., ALE JEHO POSTAVENÍ V ČECHÁCH BYLO VRATKÉ. ROKU 1394 BYL KRÁL DOKONCE JAT A JE STĚŽÍ OSVOBOZEN. BEZ PODPORY Z ČECH NEMOHL UDRŽET ANI NĚMECKÝ TRŮN, A TAK BYL Z NĚHO ROKU 1400 SESAZEN. KE VŠEMU ZTRATIL I PODPORU PAPEŽSKÉ KURIE A SAMÁ CÍRKEV SE DOSTÁVÁ DO HLUBOKÉ KRIZE, BYŤ SE U NÁS ROZROSTLA V NEJVĚTŠÍHO HOSPODÁŘSKÉHO I OBCHODNÍHO PODNIKATELE. PROTI ZBOHATLÉ CÍRKVĚ VYSTUPUJE JAK ŠLECHTA, TAK I MĚSTA A LID.

HRDINOVÉ NAŠEHO PRVNÍHO PŘÍBĚHU NEJSOU OSOBAMI HISTORICKY DOLOŽENÝMI. JE OBTÍŽNÉ URČIT PŘESNĚ MÍSTO A DOBU VZNIKU PALNÝCH ZBRANÍ I VYUŽITÍ STŘELNÉHO PRACHU, NEJEN U NÁS, ALE V EVROPĚ VŮBEC. ZŘEJMĚ K TOMU DOŠLO UŽ V PRVNÍ POLOVINĚ 14. STOLETÍ. PÍSEMNÉ ZPRÁVY O JEJICH VYUŽITÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ POCHÁZÍJÍ AŽ Z JEHO POSLEDNÍ ČTVRTINY, ZATÍMCO ZACHOVALÉ KUSY JSOU ASI Z POLOVINY TÉHOŽ STOLETÍ. PODMÍNKY K TOMU VYTVOŘIL PRŮMYSLOVÝ A HOSPODÁŘSKÝ POKROK.